

7.ЛеПла Дж. Ф., Дэвис Сьюзен В., Паркер Линн М. и др. Стратегии развития бренда: Оригинальный практический инструментарий для лидерства вашего бренда: Пер. с англ. / Дж.Ф. ЛеПла, Сьюзен В. Дэвис, Линн М. Паркер и др. – Днепропетровск: Баланс-Клуб, 2004. – 384 с.

8.Котлер Ф. Основы маркетинга: Пер. с англ. / Ф. Котлер. – СПб.: АО «Корунс», 1994. – 538 с.

9.Минцберг Г. Школы стратегий: Стратегическое сафари: экскурсия по дебрям стратегий менеджмента: Пер. с англ. / Г. Минцберг. – СПб.: Питер, 2000. – 334 с.

10.Перция В. Брендинг. Курс молодого бойца / В. Перция. – Питер, 2005. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://old.executive.ru/reading/newfolder2921/article_3329.

11.Пономаренко В.С. Стратегічне управління підприємством / В.С. Пономаренко. – Харків: Основа, 1994. – 620 с.

12.Портер М.Е. Стратегія конкуренції: Пер. з англ. / М.Е. Портер. – К.: Основи, 1998. – 390 с.

13.Райс Эл, Траут Дж. Маркетинг снизу вверх: от тактики до бизнес-стратегии: Пер. с англ. – М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2009.- 224 с.

14.Яненко М.Б. Торговые марки в товарной политике фирмы / М.Б. Яненко. – СПб.: Питер, 2005. – 240 с.

Отримано 24.01.2011

УДК 658.14

І.М.ЧМУТОВА, канд. екон. наук, К.М.АЗІЗОВА

Харківський національний економічний університет

ОБГРУНТУВАННЯ РІВНІВ ВІДХИЛЕНЬ ПІДКОНТРОЛЬНИХ ПОКАЗНИКІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Визначено етапи моніторингу функціонування капіталу підприємства, до складу яких включено обґрунтування рівнів негативних відносних відхилень узагальнюючих показників функціонування капіталу підприємства на основі класифікації, виконаної кластерним аналізом, а також встановлення впливу відхилень узагальнюючих показників фізичної, фінансової та інтелектуальної складових капіталу на кінцеві результати діяльності підприємства за допомогою регресійного аналізу.

Определены этапы мониторинга функционирования капитала предприятия, в состав которых включено обоснование уровней негативных относительных отклонений обобщающих показателей функционирования капитала предприятия на основе классификации, выполненной кластерным анализом, а также установления влияния отклонений обобщающих показателей физической, финансовой и интеллектуальной составляющих капитала на конечные результаты деятельности предприятия с помощью регрессионного анализа.

Certainly the stages of monitoring of functioning of capital enterprises, in the complement of which the ground of levels of negative relative rejections of summarizings indexes of functioning of capital of enterprise is included on the basis of classification, executed a cluster analysis, and also establishment of influence of rejections of summarizings indexes of physical, financial and intellectual constituents of capital on end-point of activity of enterprise by a regressive analysis.

Ключові слова: контролінг, капітал підприємства, моніторинг, критичні відхилен-

ня, узагальнюючі показники, кластерний аналіз.

Одним із найбільш ефективних інструментів контролінгу на будь-якому підприємстві є аналіз відхилень. Він представляє собою набір процедур, що використовуються менеджерами з метою розуміння причин розбіжностей між запланованими та фактичними показниками. Аналіз відхилень сприяє прийняттю рішень з досягнення цілей [4].

Аналіз відхилень є важливою складовою системи контролінгу функціонування капіталу підприємства і здійснюється в процесі моніторингу. Моніторинг – це безперервне спостереження за функціонуванням капіталу, в межах якого здійснюється збір та обробка поточної інформації, що дозволяє оцінити основні параметри функціонування та виявити критичні моменти.

Останнім часом особливо активізувалася економічна думка з проблем контролінгу та його інструментів. Зокрема, питання формування системи моніторингу та аналізу відхилень висвітлювалися в роботах А.Дайле, Т.Басюка, Р.Долинської, В.Мищенко, Ю.Лаути, Б.Герасимова, Л.Головкової, Д.Славникова [1-5, 7]. Проте в основному розглядаються фінансовий моніторинг [5], моніторинг інвестиційних проєктів [1], відхилення доходів, витрат, цін [4], в той час як недостатньо розробленими є питання побудови системи моніторингу функціонування капіталу підприємства та визначення рівнів критичних відхилень.

Метою статті є визначення етапів моніторингу функціонування капіталу підприємства та обґрунтування рівнів відносних відхилень підконтрольних узагальнюючих показників, що характеризують фізичну, фінансову та інтелектуальну складові капіталу.

Для вирішення завдання побудови системи моніторингу функціонування капіталу підприємства необхідно розглянути основні види відхилень. Так, практики контролінгу [7] виділяють абсолютні, відносні, селективні та кумулятивні відхилення. Абсолютні відхилення визначаються як арифметична різниця між двома величинами, наприклад, між фактично досягнутим результатом і запланованим значенням показника. Особливу проблему для абсолютних відхилень становлять знаки та неоднозначність їх сприйняття всіма споживачами інформації.

Відносні відхилення розраховуються у процентному відношенні абсолютного відхилення до заданої величини. Аналіз таких відносних відхилень дає можливість краще розпізнати та побудувати залежності між досліджуваними показниками.

Селективні відхилення – це відхилення на певних часових інтервалах. Їх розраховують для того, щоб, керуючись виявленими відмін-

ностями, виявити їх вплив на розвиток підприємства в майбутньому.

Кумулятивні відхилення дозволяють продемонструвати зростання відхилення від мети з кожним новим часовим інтервалом, а також очікуване розходження з планом на кінець року.

При формуванні системи моніторингу функціонування капіталу доцільно скористатися наступною послідовністю дій [1, 5]:

1. Створення системи інформативних показників.
2. Розробка узагальнюючих показників, що відображають фактичні результати досягнення кількісних стандартів контролю.
3. Розробка форм звітності.
4. Встановлення періодичності формування звітної бази даних.
5. Встановлення розмірів відхилень фактичних результатів показників від встановлених стандартів.
6. Виявлення і аналіз основних причин, що вплинули на відхилення фактичних результатів показників від встановлених стандартів.

Процес моніторингу функціонування капіталу підприємства можна представити у вигляді схеми (рис.1).

При обґрунтуванні складу часткових показників функціонування капіталу підприємства використовувалися наступні критерії: цільова спрямованість показників, відображення ключових аспектів функціонування капіталу, важливість, інтерпретованість та обмежена кількість, відповідність методам обліку і звітності [8]. Також було реалізовано вимогу несуперечливості показників, тобто відсутності тісного лінійного зв'язку, за допомогою розрахунку коефіцієнтів парної кореляції між показниками фізичного, фінансового та інтелектуального капіталу 10 підприємств Харківського регіону за шість років. Оскільки кінцевою метою діяльності підприємства та функціонування його капіталу є отримання прибутку, далі показники перевірялися на наявність зв'язку кожного з них і прибутковості вкладеного капіталу.

Підконтрольні узагальнюючі показники функціонування капіталу підприємства побудовано за методом таксономії у розрізі фізичної, фінансової та інтелектуальної складових.

В процесі моніторингу функціонування капіталу розраховуються абсолютні та відносні відхилення фактичних та запланованих значень узагальнюючих показників. При цьому за відносними показниками усі відхилення розділяються на три групи: позитивне відхилення; негативне «допустиме» відхилення; негативне «критичне» відхилення. Для проведення такої градації на кожному підприємстві повинен бути визначений критерій «критичних» відхилень, що має бути диференційований за контрольними періодами. В якості критерію «критичного» відхилення спеціалісти з контролінгу вважають відхилення в розмірі

20% і більше по тижневому (декадному) контрольному періоду; 15% і більше по місячному періоду; 10% і більше по квартальному і річному періодах [5, 7]. Проте в сучасних економічних умовах, а також з урахуванням відмінностей діяльності підприємств різних галузей, необхідно додатково обґрунтувати рівні відносних негативних відхилень узагальнюючих показників функціонування капіталу. Для цього доцільно використати метод кластерного аналізу, який належить до методів багатомірного статистичного аналізу.

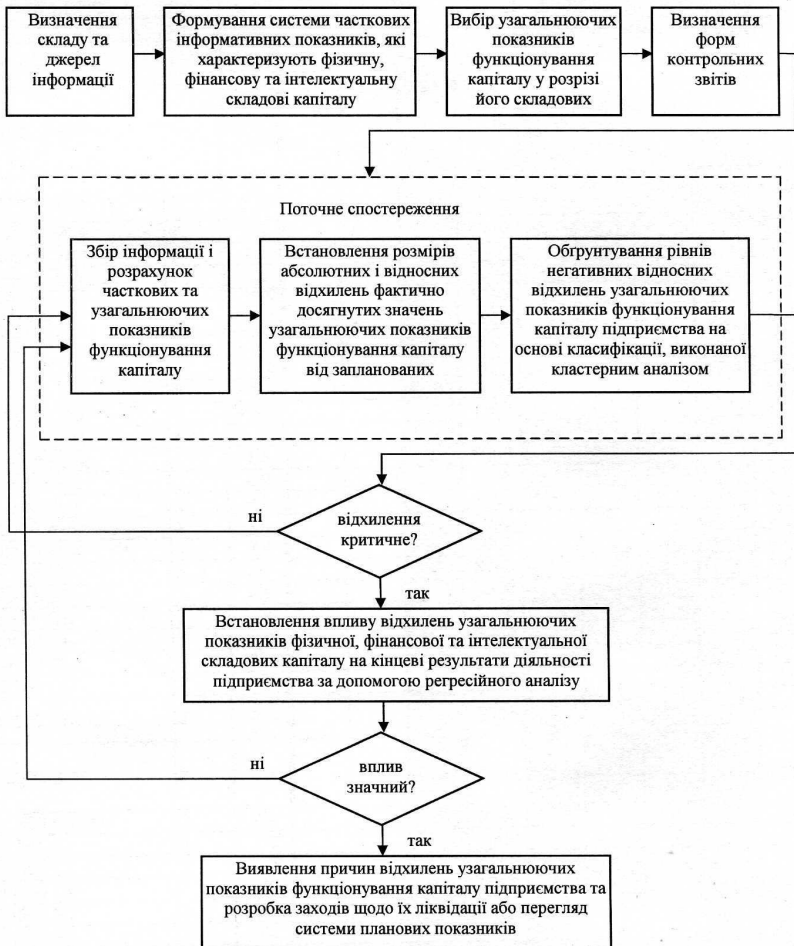

Рис.1 – Схема здійснення моніторингу функціонування капіталу підприємства

В дослідженні використовувалися відносні відхилення узагальнюючих показників функціонування капіталу від запланованих, розраховані на прикладі десяти машинобудівних підприємств Харківського регіону (табл.1).

Таблиця 1 – Динаміка відносних відхилень фактичних та запланованих значень узагальнюючих показників функціонування капіталу підприємств

Підприємство \ Показник	Рік	Узагальнюючий показник функціонування фізичного капіталу			Узагальнюючий показник функціонування фінансового капіталу			Узагальнюючий показник функціонування інтелектуального капіталу		
		планові значення	фактичні значення	відхилення, %	планові значення	фактичні значення	відхилення, %	планові значення	фактичні значення	відхилення, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ВAT «Харківський машинобудівний завод «СВІТЛО ШАХТАРЯ»	2004	0,535	0,446	-16,66	0,405	0,259	-36,02	0,397	0,385	-3,14
	2005	0,540	0,485	-10,16	0,375	0,320	-14,71	0,385	0,398	3,34
	2006	0,573	0,484	-15,50	0,458	0,336	-26,60	0,374	0,370	-1,12
	2007	0,580	0,492	-15,21	0,444	0,304	-31,44	0,384	0,410	6,80
ВAT «Завод Укрелектро-ремонт»	2004	0,626	0,608	-2,84	0,396	0,299	-24,46	0,382	0,368	-3,65
	2005	0,529	0,459	-13,18	0,289	0,296	2,48	0,329	0,349	5,99
	2006	0,529	0,457	-13,59	0,381	0,321	-15,71	0,339	0,345	1,92
	2007	0,520	0,454	-12,67	0,391	0,290	-25,77	0,335	0,345	3,06
ВAT «Харківський завод Гідропривід»	2007	0,513	0,437	-14,77	0,347	0,261	-24,80	0,357	0,379	6,25
	2008	0,507	0,466	-7,92	0,324	0,265	-18,24	0,394	0,368	-6,63
	2004	0,474	0,421	-11,29	0,276	0,227	-17,76	0,365	0,370	1,31
	2005	0,469	0,395	-15,88	0,268	0,227	-15,50	0,360	0,363	0,83
ВAT завод «Потенціал»	2006	0,468	0,424	-9,43	0,270	0,233	-13,83	0,348	0,358	2,95
	2007	0,478	0,421	-12,01	0,289	0,255	-11,86	0,350	0,353	0,64
	2008	0,470	0,397	-15,53	0,289	0,246	-14,59	0,334	0,332	-0,71
	2004	0,570	0,478	-16,11	0,294	0,235	-20,14	0,406	0,387	-4,88
ВAT «ТУРБОАТОМ»	2005	0,553	0,466	-15,70	0,274	0,215	-21,38	0,408	0,379	-6,98
	2006	0,575	0,509	-11,51	0,238	0,207	-13,00	0,398	0,385	-3,19
	2007	0,542	0,454	-16,13	0,255	0,233	-8,44	0,399	0,351	-11,96
	2008	0,513	0,459	-10,53	0,224	0,110	-51,04	0,418	0,360	-13,87
ВAT «ТУРБОАТОМ»	2004	0,480	0,419	-12,70	0,376	0,226	-39,97	0,459	0,416	-9,33
	2005	0,471	0,420	-10,83	0,326	0,250	-23,50	0,432	0,418	-3,15
	2006	0,482	0,425	-11,72	0,289	0,234	-19,08	0,442	0,439	-0,62
	2007	0,509	0,444	-12,73	0,280	0,231	-17,44	0,468	0,471	0,69
ВAT «ТУРБОАТОМ»	2008	0,487	0,403	-17,32	0,280	0,211	-24,66	0,480	0,462	-3,80

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
БАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»	2004	0,547	0,462	-15,49	0,214	0,203	-4,80	0,315	0,318	0,83
	2005	0,552	0,459	-16,89	0,240	0,238	-1,07	0,323	0,327	1,40
	2006	0,538	0,476	-11,39	0,267	0,233	-12,47	0,326	0,336	3,20
	2007	0,553	0,490	-11,47	0,269	0,251	-6,49	0,334	0,343	2,74
	2008	0,584	0,321	-44,94	0,313	0,260	-17,07	0,340	0,356	4,56
БАТ «Харківський електротехнічний завод «Транс-зв'язок»	2004	0,488	0,442	-9,31	0,302	0,260	-13,79	0,323	0,314	-2,58
	2005	0,497	0,442	-11,14	0,314	0,268	-14,80	0,304	0,321	5,59
	2006	0,498	0,429	-13,92	0,315	0,265	-15,73	0,312	0,332	6,36
	2007	0,491	0,434	-11,61	0,295	0,243	-17,58	0,319	0,337	5,83
	2008	0,488	0,435	-10,95	0,308	0,271	-12,07	0,321	0,339	5,49
БАТ «Коннектор»	2004	0,512	0,453	-11,56	0,288	0,234	-18,53	0,406	0,397	-2,39
	2005	0,505	0,438	-13,24	0,262	0,216	-17,77	0,379	0,371	-2,00
	2006	0,487	0,434	-10,94	0,265	0,227	-14,39	0,374	0,396	5,96
	2007	0,486	0,438	-9,81	0,312	0,268	-14,03	0,406	0,420	3,33
	2008	0,494	0,441	-10,82	0,337	0,237	-29,82	0,424	0,426	0,50
БАТ «Завод ім. Фрунзе»	2004	0,629	0,533	-15,28	0,369	0,263	-28,67	0,523	0,509	-2,60
	2005	0,645	0,542	-15,98	0,347	0,277	-20,22	0,506	0,444	-12,25
	2006	0,670	0,561	-16,30	0,361	0,299	-17,19	0,449	0,432	-3,78
	2007	0,696	0,567	-18,45	0,399	0,334	-16,10	0,475	0,505	6,21
	2008	0,738	0,619	-16,19	0,430	0,344	-19,89	0,528	0,546	3,42
БАТ «РОСС»	2004	0,669	0,505	-24,50	0,393	0,292	-25,71	0,377	0,329	-12,62
	2005	0,612	0,498	-18,53	0,321	0,242	-24,49	0,321	0,312	-2,99
	2006	0,624	0,534	-14,52	0,271	0,238	-12,42	0,330	0,365	10,60
	2007	0,653	0,538	-17,62	0,275	0,239	-13,01	0,343	0,377	10,09
	2008	0,662	0,542	-18,12	0,276	0,229	-17,15	0,369	0,409	10,74

Результатом багатомірного угруповання в кластерному аналізі є розподіл сукупності спостережень на однорідні групи. У процесі багатомірного угруповання досліджується структура сукупності. Виходячи з того, що кожний з n рівнів відносних негативних відхилень узагальнюючих показників функціонування капіталу підприємств характеризується набором з m показників, виділимо однорідні рівні. Техніка кластерного аналізу базується на поняттях подібності об'єктів. Підбором найбільше «схожих» одиниць (елементів) виконується розподіл сукупності на групи (кластери, класи, таксони). На відміну від комбінаційних угруповань, кластерний аналіз приводить до розбивки на групи з урахуванням ознак, що групуються. При цьому строго аналітично не вказуються чіткі границі кожної групи (це право залишається за особою, що приймає рішення), а також невідомо заздалегідь, скільки груп доцільно виділити в досліджуваній сукупності [6].

Для визначення рівнів відносних негативних відхилень узагальнюючих показників функціонування капіталу підприємств застосовано метод Уорда (Ward), відповідно до якого два кластери вважаються

найбільш близькими, якщо при їхньому об'єднанні мінімізується збільшення загальної дисперсії. Відстань між об'єктами при цьому передбачається середнім евклідовим

$$d_{ij} = \sqrt{\frac{1}{m} \sum_{i=1}^m (z_{ik} - z_{jk})^2} . \quad (1)$$

Метод Уорда приводить до утворення кластерів приблизно рівних розмірів з мінімальною внутрішньокластерною варіацією. З нашої точки зору, метод Уорда є найбільш доцільним для розбивки відносних негативних відхилень узагальнюючих показників функціонування капіталу підприємств на групи. Для розв'язання цієї задачі було використано статистичний пакет Statistica 6, що дозволяє виконувати розрахунки за декількома методиками кластерного аналізу, у тому числі і за методом Уорда. Отримані результати кластерного аналізу в графічному вигляді наведено на рис.2.

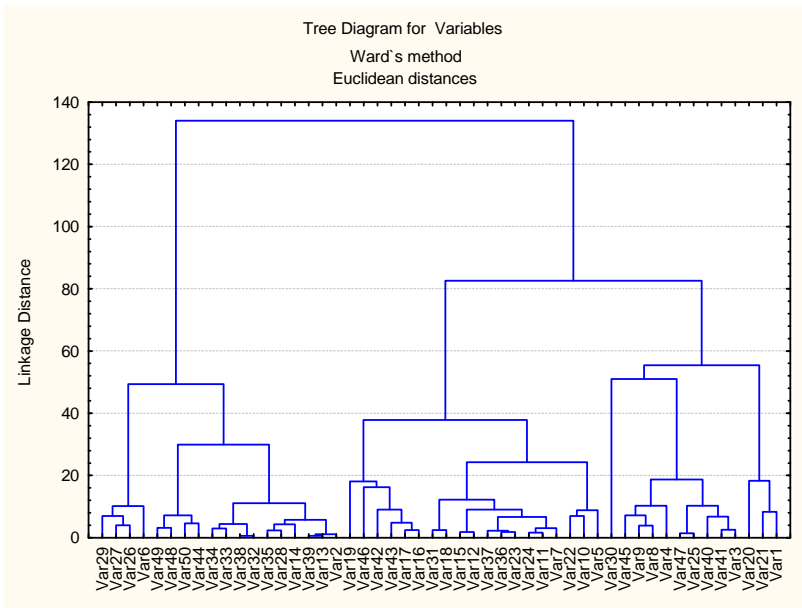

Рис.2 – Групи однорідних рівнів відносних негативних відхилень узагальнюючих показників функціонування капіталу підприємств

Таким чином, за результатами кластерного аналізу відокремлено три групи. На основі розрахунку середніх відхилень за кожним кластером можна виділити такі граничні рівні відносних негативних відхи-

лень узагальнюючих показників функціонування капіталу підприємств (табл.2).

Таблиця 2 – Рівні зміни відносних негативних відхилень узагальнюючих показників функціонування капіталу підприємств за результатами кластерного аналізу

Узагальнюючий показник	Відносне негативне відхилення узагальнюючих показників функціонування капіталу підприємства, %		
	низьке	допустиме	критичне
Узагальнюючий показник функціонування фізичного капіталу	-0,1 – (-13,0)	-13,0 – (-15,0)	-15,0 – (-17,0)
Узагальнюючий показник функціонування фінансового капіталу	-0,1 – (-12,0)	-12,0 – (-18,0)	-18,0 – (-28,0)
Узагальнюючий показник функціонування інтелектуального капіталу	-0,1 – (-0,5)	-0,5 – (-4,0)	-4,0 – (-6,0)

Аналізуючи динаміку відносних відхилень фактичних і запланованих значень узагальнюючих показників функціонування підприємств (табл.1) і з урахуванням побудованих інтервалів їх зміни (табл.2), можна зробити наступні висновки.

Найбільша кількість критичних негативних відхилень спостерігається у функціонуванні фізичного та фінансового капіталу підприємств. Значні розміри відхилень фактичних та запланованих значень показників фізичного капіталу мають місце у ВАТ «Світло Шахтаря», ВАТ завод «Потенціал», ВАТ «Укрелектромаш», ВАТ «Завод ім. Фрунзе» та ВАТ «РОСС». Що стосується функціонування фінансового капіталу, можна виділити наявність критичних відхилень у ВАТ «Світло Шахтаря», ВАТ «Укрелектроремонт», ВАТ завод «Потенціал», ВАТ «Турбоатом» і ВАТ «Завод ім. Фрунзе». Показники функціонування інтелектуального капіталу підприємств в основному мають позитивні та допустимі відносні відхилення від запланованих значень, крім ВАТ завод «Потенціал».

Запропонований нами підхід до обґрунтування рівнів відносних негативних відхилень фактичних і запланованих значень узагальнюючих показників функціонування капіталу підприємства з урахуванням сучасних економічних умов і галузевої специфіки діяльності за допомогою кластерного аналізу дає можливість виявляти відхилення та класифікувати їх на низькі, допустимі й критичні у розрізі фізичної, фінансової та інтелектуальної складових капіталу, що сприятиме підвищенню ефективності процесу контролінгу.

1.Басюк Т.П. Система моніторингу як складова інвестиційного контролінгу // Економіка, фінанси, право. – 2004. – №2. – С.7-15.

2.Головкова Л.С. Анализ отклонений в деятельности предприятий на основе концепции контроллинга / Л.С. Головкова // Економіка: проблеми теорії і практики. – 2002.

– Вип.129. – С.21-33.

3.Дайле А. Практика контроллинга / А. Дайле. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 336 с.

4.Долинская Р.Г. Контроллинг в действии / Р.Г. Долинская, В.А. Мищенко. – Харьков: ИД «ИНЖЭК», 2008. – 472 с.

5.Лаута Ю.С. Создание системы контроллинга на промышленном предприятии / Под ред. д-ра экон. наук, проф. Б.И. Герасимова / Ю.С. Лаута, Б.И. Герасимов. – Тамбов: Тамб. гос. ун-т, 2005. – 96 с.

6.Малярець Л.М. Визначення рівнів узагальнюючого показника ефективності управління капіталом підприємства / Л.М. Малярець, І.М. Чмутова, Р.А. Косінський // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. «Економічні науки». – 2005. – №3(66). – Т.1. – С.35-39.

7.Славников Д. Управление отклонениями, или на чем строится контроллинг / Д. Славников // Справочник экономиста. – 2004. – №8. – С.26-31.

8.Чмутова І.М. Формування складу підконтрольних показників у системі контролінгу капіталу підприємства / І.М. Чмутова, К.М. Азізова // Формування ринкових відносин в Україні. 2009. – №3 – С.153-158.

Отримано 31.01.2011

УДК 658.5

М.В.ВОЛКОВА

Харківська національна академія міського господарства

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Теоретично обґрунтовано принципи побудови системи управління витратами. Запропоновано послідовність формування системи управління витратами на підприємстві.

Теоретически обоснованы принципы построения системы управления затратами на предприятии. Предложена последовательность формирования системы управления затратами на предприятии.

The principles of expenses control system construction on an enterprise are grounded. The sequence of expenses control system forming is offered on an enterprise.

Ключові слова: витрати, управління витратами, управлінське регулювання витрат, система управління витратами.

Ключовим пріоритетом діяльності підприємства в ринкових умовах є досягнення максимально можливого прибутку, що виступає основою для забезпечення широкого кола суспільних і приватних потреб, а також джерелом формування ресурсів, необхідних для забезпечення сталого соціально-економічного і виробничо-технологічного розвитку.

Пошук шляхів зниження витрат підприємств та собівартості продукції (товарів, послуг) за такі обставини насамперед слід розглядати як важливий фактор підвищення прибутковості вітчизняних підприємств, забезпечення стабільності їхнього розвитку в ринковому сере-